

Çin Dış Politikasında Lider Profilleri ve Algılarının Karşılaştırmalı Analizi

Comparative Analysis of Leader Profiles and Perceptions in Chinese Foreign Policy

Zeynep ÖZALP KAYA*

Özet

Uluslararası ilişkilerde birey düzeyli yaklaşımlar ve karar verme mekanizmasında bulunan liderlerin algıları son dönem Uluslararası İlişkiler disiplininde en çok tartışılan meselelerdendir. Özellikle 1949'dan günümüze kadar Çin Halk Cumhuriyeti'nin dış politika strateji ve ilkelerinin belirlenmesinde liderlerin çok kilit bir konumda olduğu görülmektedir. Bu makalede beş farklı kuşağı temsil eden ve özgün strateji ve söylemleri ile Çin dış politikasını dönüştüren Mao, Deng, Jiang, Hu ve Xi örnekleri üzerinden Çin'in dış politika algısı ölçümlenmeye çalışılmıştır. Bu liderlerin dünyaya karşı geliştirdikleri perpektifleri/algıların analiz edilmesi Çin dış politikasının anlaşılmasında son derece önemlidir. Bu makalenin temel argümanı; 1949'dan günümüze Çin dış siyasetinin sabit bazı ilkeleri ve hedefleri olmasına rağmen karar vericilerin kendileri ve öteki aktörlerle ilgili geliştirdikleri algılar ve söylemler dış politika stratejilerini ve çıktılarını etkilemektedir. Nitekim hiyerarşik ve revizyonist liderlik tarzını temsil eden Mao ve Jinping dönemine karşın düşük liderlik profili ile Xiaoping, Zemin ve Jintao uluslararası sisteme entegre olma motivasyonu ile dış politika çıktıları üretmişlerdir. Literatürde birincil ve ikincil kaynaklar taranarak bu beş liderin geliştirdiği temel dış politika söylemleri ve algıları analiz edilmeye çalışılmıştır. Temel hedef liderlerin Çin dış politikasını dönüştürücü rolünü karşılaştırmalı bir bağlamda sunmaktır.

Anahtar Kelimeler: ÇHC, Algı, Liderlik Modelleri

Abstract

Individual-level approaches in international relations and the perceptions of leaders in the decision-making mechanism are the most discussed issues in the recent International Relations discipline. It is seen that leaders have a very key position in determining the foreign policy strategies and principles of the People's Republic of China, especially from 1949 to the present. In this article, China's foreign policy perception has been tried to be measured through the examples of Mao, Deng, Jiang, Hu and Xi, who represent five different generations and transformed Chinese foreign policy with their original strategies and discourses. Analyzing the perspectives/perceptions of these leaders towards the world is extremely important in understanding Chinese foreign policy. The main argument of this article is; Although Chinese foreign policy has had some fixed principles and goals since 1949, the perceptions and discourses developed by decision-makers about themselves and other actors affect foreign policy strategies and outcomes. As a matter of fact, despite the Mao and Jinping era, which represented the hierarchical and revisionist leadership style, Xiaoping, Zemin and Jintao, with their low leadership profile, produced foreign policy outputs with the motivation to integrate into the international system. By scanning primary and secondary sources in the literature, the basic foreign policy discourses and perceptions developed by these five leaders were tried to be analyzed. The main objective is to present the transformative role of leaders in Chinese foreign policy in a comparative context.

Keywords: PRC, Perception, Leadership Models

* Dr., Bağımsız Araştırmacı, Zeynep.ozalp112@gmail.com, ORCID: 0000-0002-7289-5531

Giriş

Çin'in kadim devlet tecrübesi, karar alma mekanizması ve liderlerin dış politika davranışları çok geniş çalışmalarla ölçülebilir. Bu makalenin temel konusu dış politikada liderlik analizini ve karar vericilerin algılarını Çin Halk Cumhuriyeti'nin 5 önemli devlet başkanı (Mao, Deng, Jiang, Hu ve Xi) üzerinden analiz etmektir.

Bu makalenin en temel amacı ise tarihsel, kavramsal ve metodolojik bir çerçeve çizdikten sonra Çin dış politikasına yön veren devlet başkanları üzerinden liderlik analizi yapmaktır. Çin dış politikasında liderlere karşılaştırmalı bir bakış açısına sahip olmak ve politik dinamiklerini anlamak için karşılaştırmalı bir bağlam içerisinde tartışmak gerekmektedir. Diğer amaçlar ise dış politikayı algı kavramı üzerinden okuyup birey düzeyli yaklaşımlara dikkat çekmektir.

Geleneksel uluslararası ilişkiler teorileri (realizm ve liberalizm) liderlerin/ devletlerin pragmatist olduklarını ve akılcı ilkelerle hareket ettiklerini varsayarlar. 1990'lardan itibaren yükselişe geçen çoğulcu yaklaşımlara göre topluluklar siyasal kültür, devlet içi/dışındaki örgütlenme, dünyayı algılayış biçimleri farklılaştığından ürettikleri dış politika sonuçları stabil olmayabilir. Makalede çoğulcu yaklaşımların temel yöntem ve argümanları üzerinden Çin'in kendine özgün siyasal karakteristikleri ve liderlik modelleri tartışılmıştır. Bu konuda sorulması gereken sorular şunlardır: 1978'den itibaren dünyaya entegre olmaya çalışan ve devlet kapitalizmi olarak tanımlanan ekonomik sistemde liderler hangi motivasyon ve çekinceler ile dış politika çıktılarını üretmektedir? Uluslararası sistemde yükselen Çin'in temel dış politikasında gerçeklik ve algı nasıl açıklanabilir? Çin'i dünyanın potansiyel süper güç haline getiren liderlerin algılarını oluşturan duygusal, bilişsel ve psikolojik faktörler nelerdir? Bu doğrultuda beş farklı kuşağı temsil eden Çinli liderlerin mevcut algısını şekillendiren tarihsel travmalar, benzer motivasyonlar ve farklılaşan yönler çeşitli bilimsel metinler ve veriler analiz edilip betimlenmeye çalışılmıştır.

1. Dış Politikada Karar Verme Mekanizması ve Algı Kavramının Teorik İzahı

Dış politika analizi bir devletin uluslararası sistemdeki diğer aktörlerle olan etkileşim sürecini inceler. Waltz dış politikayı temelde birey, devlet ve sistem düzeylerine ayırarak çözümleme yapmıştır¹. Mikro düzeyden makro düzeye doğru bir sıralama yapmak gerekirse: karar vericiler ve liderler üzerinden yapılan analiz düzeyi, temel aktör olarak devletin kabul edildiği yaklaşımlar ve uluslararası sistemin özelliklerinin belirleyici olduğunu kabul eden görüş olarak sıralanabilir (Waltz, 1959). Uluslararası sistemin özelliklerinden ziyade karar vericilerin algılarıyla ve davranışlarıyla ilgilenen birey düzeyli yaklaşımlar son dönem dış politika çalışmalarında oldukça önem kazanmıştır. Karar verme mekanizmasında bireyin rolünü, psikolojik ve zihinsel süreçlerin ve algıların teorik izahını ilk kez Synder, Bruck ve Sapin gibi isimler yapmıştır². Harold ve Margaret Sprout dış politikayı bilişsel psikoloji üzerinde okuyup karar verme mekanizması ile ilgili argümanlar geliştirmişlerdir (Mintz ve Derouen, 2010: 114).

Bilişsel psikolojinin irdelediği algı kavramı son dönemde karar vericiler bağlamında tartışılmaktadır. Algı duyu organları tarafından kavranabilen gerçekliklerin zihin tarafından idrak edilmesi ve yorumlanması olarak tanımlanmaktadır (Hodder, 2000: 5).

¹ Dış politika analiz düzeyleri hakkında detaylı bilgi için bkz. Waltz, *Man The State And War: A Therotical Analysis* (New York Columbia Unv Pres, 1959).

² *Foreign Policy Decision Making* (2005) adlı kitapta; uluslararası meselelerin kültürel boyutunu, rasyonel seçim ve karar verme süreçlerini problematize etmeyi, Uluslararası İlişkilerin değişen yönlerini ve dinamizm problemini ve devletlerin içsel dinamiklerinin dış politikaya etkisini irdelemişlerdir.

Artık yalnızca maddi güç, çıkar ve akılcı ilkelerle devletlerin politikalarının belirlenmediği, karar vericilerin dünyayı nasıl gördükleri ve algıladıkları önemli bir sorunsal olmaktadır. 21. yy'da liderlerle özdeşleşen devlet politikalarından anlaşılacağı üzere karar verme mekanizmasında bulunan elitin uluslararası sistemi algılayışları giderek önem kazanmaktadır.

Karar vericilerin yanlış anlamaları ve yorumları bir devletin dış politika stratejilerini ve ilkelerini etkileyebilmektedir. Jervis, *Perception and Misperception* adlı çalışmasında liderlerin sahip oldukları inançların ve kabullerin algısal yanlışlıklara ve önyargılara neden olabileceği dolayısıyla dış politika kararlarının da buna göre şekilleneceğini düşünmektedir (2017). Örneğin Trump'a göre Amerika ve Çin arasındaki ekonomik mücadele aslında "açık toplumlar" ve "kapalı otoriter rejimler" arasındaki savaşı temsil etmektedir. Çin Halk Cumhuriyeti'nin siyasal anlamda batının demokrasi kültürüne karşı gösterdiği direnç nedeniyle eleştirilmekte ve bir imaj oluşturulmaya çalışılmaktadır. Dolayısıyla ABD ve Çin arasındaki rekabeti "algı savaşı" olarak isimlendirmek mümkündür.

Uluslararası ilişkiler disiplininde karar verme mekanizmasının karmaşık yapısı nedeniyle çoğulcu yaklaşımlar çok düzeyli bir analizle olayları izah edebilmektedir. Pozitivist metodolojiler ve teorilere karşın çoğulcu yaklaşımları benimseyen teorisyenler liderlerin algılarını, sosyo-kültürel ve psikolojik argümanlarla açıklamışlardır. Liderlerin sadece rasyonel ve maddi çıkarlar tarafından değil içinde doğdukları toplumun milli ve kültürel özelliklere ve tarihsel konjonktüre göre imajlar geliştirdiklerini ve uluslararası sistemi bu imajlar aracılığıyla gördüklerini düşünürler. Bu konuda *Phenomenology of Perception* (2012) başlıklı çalışmasında Ponty'e göre bireylerin bulunduğu entelektüel, kültürel, sosyal ve tarihsel özgeçmiş ve anlayışlarının dış dünya algılarını oluşturmaktadır.

2. Dış Politikada Karar Vericilerin Algıları

Uluslararası ilişkilerde geleneksel paradigmlar devletlerin karmaşıklaşan dış politika davranışlarını açıklamada yetersiz kalabilmektedir. Ulusal çıkarların ve gücün apaçık ortada olduğunu varsayan realizm ve liberalizm devletlerin maddi koşullarıyla ve dış politika çıktılarıyla ilgilenirler. Harold ve Margaret Sprout gibi teorisyenler dış politikayı şekillendiren iç unsurlara ve karar verme mekanizmasındaki bireylerin rolüne dikkat çekmişlerdir (Alden ve Aran, 2017: 7). Karar alma sürecinde uluslararası sistemin mevcut yapısı, devletlerin karakteristiği, çeşitli dilsel, kültürel ve kimlikli özellikler, devletin içindeki siyasal ve bürokratik yapı, hükümetlerin ideolojik yapısı, devlet yöneticilerinin dünyaya bakış açısı karar verme mekanizmasını etkilemektedir. Bununla birlikte devletler için hayati öneme sahip bazı konular da bu mekanizmayla doğrudan ilişkilidir. Savaşa gitme, barış yapma, diplomatik ilişkiler kurma, ekonomik yaptırımları uygulamada karar verme mekanizması işler (Mintz ve Derouen, 2010: 3). Karar alma yaklaşımını benimseyen teorisyenler liderlerin psikolojik durumları algılamaları ve dünya görüşlerinin incelenmesi gerektiğini düşünürler (Sönmezoğlu, 1994). Dolayısıyla karar vericilerin kişiliği, zihin dünyası ve algısı bir topluluk veya devlet adına verdikleri kararları etkilediği için dış politika analizinde önemli olmaktadır.

Dış politikada kararları şekillendiren psikolojik faktörler şu şekilde sıralanabilir; inanç sistemi, duygular, analogi (benzetme), liderlik stilleri, yanlış hesaplama, algı ve yanlış algı (Mintz ve Derouen, 2010). Algı ve yanlış algı kavramlarını literatüre kazandıran Robert Jervis bireylerin kararlarının dayandıkları inançların ve kabullerin/ön kabulleri ile gerçekleştiğini düşünür (2017). Dolayısıyla karar verme sürecine ilişkin; karar vericilerin içinde bulunduğu sürecin, sistemin özellikleri, ikna çabaları önemli olmaktadır. Bu

bağlamda bireyler sistemin bir nesnesi olarak değil siyasal alanın bir öznesi olarak telakki edildiğinde bireysel geçmişleri ve aldıkları kararların nedenleri ve arka planı mutlaka çözümlenmelidir.

3. Çin Dış Politikasında Liderlik Modelleri ve Algi

Çin'in uluslararası sistemde potansiyel bir dünya gücü olmasıyla birlikte dış politikada karar verme mekanizması ve karar vericilerin nasıl bir sistem içerisinde stratejilerini belirledikleri de tartışılmaktadır. Çin dış politikasının karakteristik özelliklerini tespit etmek karar verme mekanizmasında hayati önem taşıyan liderlerin profillerinin karşılaştırılması suretiyle anlaşılabilir. Uluslararası sistemde Çin Halk Cumhuriyeti'ni okumak ve liderlerinin dünyayı nasıl okuduğunu tespit etmek için Çin'i bağımsızlaştıran Mao; Çin'in kapılarını dünyaya açan Deng; hayati normalleştiren Jiang ve Hu; mega projeleri ile dünya gücü olmayı hedefleyen Xi örnekleri incelenmiştir.

Batılı teorisyenler Çin'in totaliter ve baskıcı liderlerle yönetildiğine dair indirgemeci bir bakış açısıyla değerlendirmelerde bulunmaktadır. Çin'in kendine özgün siyasal kültürü ve tarihsel geçmişi ile oluşan politik ilkeler, değerler ve stratejiler liderlerin kişilik özellikleri çözümlenerek yapılabilir. Çin'in karar verme mekanizmasında bulunan temel birimler şunlardır: Çin Komünist Partisi Merkez Komitesi, Halk Kurtuluş Ordusu, Ulusal Halk Kongresi, Merkezi Ordu Komisyonu, Danıştay Bilgi Dairesi, Merkez Komite Sekreterliği ve Küçük Gruplar, Bakanlıklar, Ulusal Gelişme ve Reform Komisyonu (NDRC), bölgeler, kamu teşebbüsleri ve medyadır. Bu kurumları etkileyen devlet başkanı ise karar verme mekanizmasında kilit rol oynamaktadır.

Modern Çin siyasal tarihine bakıldığında üç farklı liderlik modelini tespit etmek mümkündür. Bunlar: karar vericilerin ön planda olduğu ve kitlesel desteğin beklendiği hiyerarşik stil; sadakate dayanan liderlik modeli ve statükoyu kabul etmeyen ve kitlesel hareketlerin belirleyici olduğu revizyonist modeldir (Pye, 1972). Sutter ise liderleri nesillere göre ayırmıştır: Mao Zedong birinci nesil; Deng Xiaoping ikinci nesil; Jiang Zemin üçüncü nesil; Hu Jintao dördüncü nesil; Xi Jinping ise beşinci nesil örneğidir. Her neslin belli özellikleri bulunmaktadır ve bu özelliklere bakılarak liderlerin politik davranışları tahmin edilebilir. Mao, izlemiş olduğu diplomasi ile devrimci/antiemperyalist bir ruhu, gelenek karşıtlığını ve uluslararası sisteme asgari katılımı hedeflemiştir (Jisi, 1990: 130). Mao'nun ölümünden itibaren uluslararası ekonomi ve güvenliği konusunda esnek, çok taraflı organizasyonlara katılan daha şeffaf ve açık bir Çin dış politikası olduğunu söylemek mümkündür. Dolayısıyla ekonomik ve sosyal problemlerde dördüncü ve beşinci nesil liderler daha az ideolojik, daha fazla teknik ve daha pragmatisttir (Sutter, 2012: 24). ÇHC'nin dış politikası, genel olarak ideolojinin ve liderin belirleyici olduğu (1949-1978) dönem ile düşük profilli ve pragmatik bir dış politika anlayışının hâkim olduğu (1978 sonrası) dönem şeklinde iki döneme ayrılabilir.

3.1. Çin Halk Cumhuriyeti'ne Bağımsızlığını Kazandıran Lider: Başkan Mao Zedong

Çin'in siyasal tarih sürecine bakıldığında I. Afyon Savaşı (1839-1842) ve II. Afyon Savaşı'nda (1856-1860) yaşanan yenilgiden 1949 yılına kadar olan dönem *Aşağılanma Yüzyılı* olarak adlandırılmıştır. Bu dönemde Çin Japonya ve İngiltere başta olmak üzere birçok ülkenin sömürsüne açık hale gelmiştir. On dokuzuncu yüzyılın sonlarında, Avrupalı güçler Çin'i "Doğu Asya'nın Hasta Adamı" olarak nitelendirmiştir (Zan, 2022). Çin'de milliyetçiler ve komünistler arasında gerçekleşen iç savaş sona ererek komünizm lideri olan Mao savaşı kazanmış Çin Halk Cumhuriyeti'nin 1 Ekim 1949 yılında ilan edilmesiyle

toplanan “Çin Halk Siyasi Danışma Konferansı Ortak Programı” ile Çin dış politikasının temel ilkeleri ve yöntemi belirlenmiştir

Mao Zedong 20. yy'daki büyük Çin devletini yaratan siyasi ve askeri lider olarak tanımlanan Sun Yat-sen'den sonraki devlet mimarı olarak tanımlanmaktadır. Devrimciler doğaları gereği güçlü ve kararlı kişiliklere sahiptirler. Mao'nun komünizme olan ilgisi ve bu yolda kararlı ilerleyişi çocukluk ve gençlik yıllarına kadar uzanır. Mao öğrencilik yıllarında tarih ve toplumsal olaylara merak duymuş ve gençlik yıllarında aktif olarak siyasete katılmıştır. Dünyada en çok çalışılan ve konuşulan devrimci lider nüfusun %80'inin köylü olduğu bir devlette devrimin öncüsü olmuştur (Chang ve Halliday, 2011).

Tarihsel süreçte yaşanan travmalar kolektif olarak ulusların hafızasını şekillendirir. Mao'nun en öncelikli hedefi antiemperyalist Marksist-Leninist bir ideoloji ile yaklaşık yüzyıl süren aşağılanma lekesini ülkenin üzerinden atmaktır. Bunun için de Çin'in geleneklerine savaş açıp devrimci bir metot izlemiştir. Devrimin getirdiği güçle sadece iç düzeni değil dış politikayı da devrimci reflekslerle düzenlemiştir (Bader, 2016: 2). Soğuk savaş döneminde Çin'in dış politikası, büyük ölçüde karar alma mekanizmasındaki güçlü liderler tarafından belirlenmekteydi (Feng, 2015: 28). Mao önemli dış politika kararlarının büyük çoğunluğunu ya kendisi vermiş ya da önemli ölçüde etkilemiştir.

3.2. Açık Kapı Politikası ve Reformların Öncüsü: Deng Xiaoping

Mao Döneminde kapitalist dünyaya kapalı bir politika izlenmesi sonucunda uluslararası sistemi dışlayan ve sistem tarafından dışlanan Çin Halk Cumhuriyeti 1976 yılında Mao'nun ölümünün ardından yeni bir evreye girmiştir. 1978'de de facto lider olan Deng ile Çin dış politikasının temel stratejileri ve dünyanın Çin algısı değişmiştir. Aralık 1978'de Gaige Kaifang (Reform Ve Açılma) Hareketi başlanmış ve şunlar hedeflenmiştir:

- Yabancı yatırımların, serbest piyasa koşulların geliştirilmesi için yapılan yasal düzenlemeler ve resmi özel ekonomik bölgelerin oluşması
- Kırsal reformlarla tarım sektörünün serbestleşmesi, zorunlu ürün miktarı düşürülmesi, kentlerde kamu iktisadi teşebbüslerine serbest pazarlama yetkisinin verilmesi,
- Devletin fiyat kontrolü azaltılması (Lui, 2017).

Antikomünist propaganda ve siyasilerin Çin'e karşı çizdikleri olumsuz imaj tam anlamıyla bu ülkenin bilinmediğini de göstermektedir. Dışa kapalı olan ÇHC'nin dış politikası Deng Xiaoping döneminde 4 temel ilke üzerinden şekillenmiştir: bağımsızlık, özgürlük, vatanın ve ülke egemenliğinin korunması, kalıcı uluslararası barış ve bütün ülkelerin halkları arasında dostane işbirliğin desteklenmesi ile saldırganlık ve savaş siyasetine karşı çıkma (Vogel, 2011).

Düşük profil liderlik stili ile Xiaoping dış politika temel stratejisini şu cümle ile özetlemiştir: “Gücünü sakla zamanını bekle”. 1955'te formüle edilen ve 1982'de Çin anayasasında yer alan “beş ilke” Çin dış politikasının temel ilkeleri olarak kabul edilmektedir: Egemenlik ve toprak bütünlüğüne karşılıklı saygı, karşılıklı saldırmazlık, iç işlerine müdahale etmeme, eşitlik ve karşılıklı yarar ile barış içinde bir arada yaşama (Lui, 2017: 13).

Mao döneminde dünyaya kapalı olan Çin, Birleşmiş Milletler başta olmak üzere uluslararası örgütlere katılmak suretiyle uluslararası sisteme entegre olmaya başlamıştır. Bu dönemde uluslararası sistemde Çin ile ilgili olumlu bir algının yükseldiği söylenebilir. Teorisyenler Çin için bu durumun daha karışık bir durum yaratacağını düşünmektedirler (Zhu, 2010: 12). Çünkü ekonomik reformların siyasal alanı da etkileyip etkilemeyeceği ve

ÇHC'nin revizyonist mi yoksa statükocu mu olduğu tartışması 1970'lerden günümüze kadar sürmektedir (Swanstrom, 2016: 1).

Çin'in açık kapı politikası ile zenginliğinin ve gücünün artmasıyla hegemonik bir güç olup olmayacağı da tartışılmıştır. Bu konuda Deng 1974 yılında BM Genel Kurulu'nda yapmış olduğu bir konuşmasında şunları söylemiştir: "*Çin bugün değil, gelecekte de süper güç olamayacaktır. Eğer Çin, gelecekte duruşunu değiştirir ve hegemon bir güç olursa, başkalarına zorbalık yapar, onları sömürür ve istila ederse tüm dünya halkı Çin'i "sosyal-emperyalist" olarak nitelendirmeli, Çin'e karşı çıkmalı, hatta ve hatta Çin halkı ile birlikte onu devirmelidir*" (BM Genel Kurul Toplantısı, 10. 04. 1974)

Çin'in karakteristik özellikleri ile açık kapı politikasını özdeşleştirmeye çalışan Deng'in yaptığı reformların ve açık kapı politikasının siyasal modernleşmeyi beraberinde getireceği tartışması da yapılmaktaydı. Bu beklentinin aksine Çinli liderler neoliberalizmi bir siyasal kültür olarak kabul etmemiş, reformları sadece ekonomik alanda uygulamıştır. Bu tartışmalar sonucunda en isabetli modern Çin tanımını Gungwu şu şekilde yapmıştır: "*Devlet, siyasal örgütlenmesi anlamında sosyalist bir bedene sahip olmasına rağmen kapitalist giysiler giyen melez bir yapıdadır*" (Gungwu, 1995: 20).

3.3. Üçüncü ve Dördüncü Nesil Liderler: Jiang Zemin ve Hu Jintao

Çin'in uluslararası siteme açılmasında önemli bir rol üstlenen Deng Xiaoping'den sonra 3. ve 4. kuşak olarak adlandırılan Jiang Zemin ve Hu Jintao ekonomik büyüme ile kalkınmayı sağlayarak hayatı normalleştirmişlerdir. Her iki isim de genel olarak Deng döneminin stratejilerini devam ettirse de bazı noktalarda yeni politikalar üretmişlerdir

Jiang Zemin 1989'da Komünist Partisinin genel sekreteri, 1993-2003'te ise devlet başkanı olmuştur. Başkan Jiang Çin politik sisteminde özel sektörün önemine inanarak ilk kez başarılı kişilerin partiye kabul edilmesini sağlamıştır. Jiang, *Filozof Kral* Mao ve ulusal çıkarların koruyucusu Deng'den farklı olarak cana yakın bir aile üyesi gibi davranmıştır (Kissenger, 2015: 541).

Bu dönemin en belirgin uluslararası sistem özelliği sivil toplumun ve hükümet dışı organizasyonların güçlenmesiyle devletlerin merkezi güçlerinin azalması ve daha liberal bir sürece geçilmiş olmasıdır. Soğuk savaşın kapitalizmin zaferi ile sonuçlanmasıyla ABD'nin uluslararası sistemde kuralları belirleyici rolü artmıştır. Bu dönemde Çin Amerika diyalogu gelişmiş, uluslararası sisteme entegrasyonun devam ettirilmesi adına Deng'in ekonomik reformları devam ettirilmiş, 2001'de Dünya Ticaret Örgütü'ne (WTO) üye olunmuştur.

Hu Jintao, 15 Kasım 2002'de Çin Komünist Partisi'nin 16. Ulusal Kongresi'nde ÇKP Genel Sekreterliğine; 14-15 Mart 2003'te ise Çin Devlet Başkanlığına seçilmiştir. Zemin döneminde uluslararası siyasal ve ekonomik anlamda dünyaya entegre olan Çin, Hu Jintao döneminde dünyanın ikinci büyük ekonomik gücü olmuştur. Çin'in bu istikrarı sürdürmesi ve uluslararası sistemde var olma mücadelesini sürdürmesi Jintao'nun en önemli dış politika hedefleri olmuştur.

Hu 1980'lerde Çin tehdidi kavramıyla çizilen olumsuz Çin imajını düzeltmek ve uluslararası sistemde ekonomik büyümede istikrar ve barışçıl bir uluslararası ilişkiler ortamı için *uyumlu bir toplum ve uyumlu bir dünya* söylemini geliştirmiştir (Kissinger, 2015: 587). "*Çin Tehdidi*" görüşünü kırmak için Deng'in 1974 yılında dile getirdiği Çin'in küresel hegemonya amacı gütmeyeceğini söylemiştir (Bougon, 2018). 2008 Pekin olimpiyatlarında Konfüçyüsçü öğeler ile Çin'in yumuşak gücünü ön plana çıkarmaya çalışmıştır. Bu

bağlamda Jiang ve Deng'in 1990'ların başında ortaya attığı düşük profil izleme stratejisini (Daoguang Yanghui) devam ettirmiştir.

3.4. Çin Rüyası ve Xi Jinping

Liderlik analizinde teorisyenler liderlerin bilişsel yapıları ve travmaları üzerinden bir okuma yapılması gerektiğini düşünürler. Bu bağlamda Xi'nin çocukluğu büyük bir travma üzerine kuruludur. 1960'larda babasının devlet tarafından suçlanıp infaz edilmesi nedeniyle parti üyeliğinin defalarca reddedilmesi sonucunda 1969 tarihinde komünist partisinin bir üyesi olarak siyasal hayata girmiştir. 15 Kasım 2012'de düzenlenen ÇKP 18. Ulusal Kongresi'nde Genel Sekreterlik ve 14 Mart 2013'te Çin Devlet Başkanlığı görevini üstlenmiştir (He, 2021: 3).

Çin'in potansiyel süper güç olma tartışmalarıyla birlikte 2013'de devlet başkanı olan Xi'nin liderliği ve dış politika stratejileri de analiz edilmiştir. Literatüre bakıldığında Makyevist manevraları, maoist ulusal mitini gerçekleştirmek için belirlediği hedefler ile *Xi'izm, Çin'in Ceo'su, her şeyin başkanı* gibi tanımlar yapılmaktadır.

Mao Zedong ve Deng Xiaoping'den sonra çekirdek lider (Lingdao Hexin) olarak tanımlanan Xi, Çin tarzında büyük güç diplomasisi, yeni tipte büyük güç ilişkilerini yönetmeye çalışmaktadır. Deng Xiaoping'in düşük profil stratejisini devam ettirmek yerine Mao'dan sonra en güçlü ve en milliyetçi lider olarak kendisinden önceki liderlerden oldukça farklı bir yol izlemektedir (Karluk 2017b: 98; Ferdinand 2016: 944). 2017 yılında yapılan ÇKP 19. Ulusal Kongresi'nde "*Yeni dönemde Çin'e özgü Sosyalizm düşüncesi*", ÇKP'nin anayasası olarak kabul edilen parti tüzüğüne eklenmiştir (Bougon, 2018). Böylelikle Mao'dan sonra fikirleri parti tüzüğüne eklenen ikinci lider olmuştur. Deng Xiaoping döneminde "*Gücünü Sakla Zamanını Bekle*" söylemi yerine "*Başarı İçin Çabala*" (Fen fa You wei) mottosuna bırakmıştır. Bu bağlamda Xi önceki liderlerden farklı olarak Çin'i sadece yönetmemekte aynı zamanda dönüştürmektedir (Bader, 2016: 1).

Devlet Başkanı Xi Jinping'in ifade ettiği "dünya ulusları arasında gurur duyulacak bir yer edinmek" ve "lider bir küresel güce dönüşmek" isteği 19. Çin Komünist Parti Kongresinde beyan edilmiştir. Gelişmekte olan ülkelere öncülük etmek, ayrılıkçı politikalara karşı istikrar ve güvenlik, ulusal birliğin korunması ve aşırılıklarla mücadele gibi maddeler beyan edilmiştir (Aydın, 2020).

Xi, Mao Zedong ve daha sonra diğer liderlerin de vurguladığı Çin karakteri/Çin özelliklerine sıklıkla atıfta bulunmaktadır (Perez-Garcia, 2021: 3). ÇHC liderleri ısrarla batının merkez/periferi paradigmasına karşı çıkıp sosyal uyumun sağlanacağı, önerdikleri işbirliklerin hepsinde bütün devletlerin mozağın bir parçası olarak telaki edileceği söylemini vurgulamaktadır.

Mao Zedong'un politik sloganlarından biri 1949'da yüzyıllık aşağılanmadan kurtularak endüstriyel ve kalkınmış güçlü bir Çin yaratmaktır. Bugün Xi'nin vurguladığı hedef ise 2049'da komünizmin 100 yılını kutlayarak dünyanın süper gücü haline gelmek *Yüzyıllık Maraton'un* (The Hundred-Year Marathon) sonunda Çin Halk Cumhuriyeti, dünyanın en büyük gücü olarak telaki edilecektir. Xi'ye göre Çin'in eski küresel konumuna geri getirmek için dünya ekonomisinin kabaca üçte birine hükmetmek gerekmektedir. Bu gelişmeler sonucunda Çin ulusunun *Büyük Uyanışı* gerçekleşecektir. (Pillsbury, 2005).

Genel olarak dış politika hedeflerine bakıldığında küresel anlamda bir etki alanı yaratmak, Çin Amerika ilişkilerinde istikrarın sağlanması ve yaklaşık 1 trilyon dolarlık

yatırım hacmine sahip olan Kuşak Yol Girişimi'nden taviz vermemek en temel stratejilerdir. Xi Jinping'in uluslararası alanda çokça tartışılacak Kuşak Yol Girişimi'ne atfen Yeni İpek Yolu olarak 2013'de deklare ettiği proje, aslında Çin'in üstünlüğüne dayanan dönemi hatırlatmak amacıyla kullanılmış aynı zamanda Çin'in en önemli dış politika amacı olarak ilân edilmiştir. Dış politika hedefinin yanı sıra gerçekleştirilmek istenen bu projenin ilânıyla Çin'in benzersiz tarihine, medeniyetine ve karakteristiğine vurgu yapılmıştır. Ulusal öğelerin vurgulandığı bu projede hem bölgesel olarak yakın ülkelerin hem de farklı kıtalarda bulunan birçok ülke ile ilişkilerin geliştirilmesi hedeflenmektedir (Perez-Garcia, 2021: 3). 2049'a kadar hayata geçilmesi planlanan bu girişim, altyapı yatırımlarının gelişmesini ve kara ve tren yoluyla büyük yatırımları kapsamaktadır Çin'in hegemonik bir güç olarak yayılcı politikalar izleyeceği tartışmalarını da beraberinde getirmiştir. Bu tartışmalar karşısında Hu Jintao döneminden beri tüm liderlerin en çok vurguladığı barışçıl yükseliş, uyumlu toplum (harmonious society) söylemi devam ettirilmektedir (Zhu, 2013: 123).

Jinping'in Çin dış politika stratejilerinde geliştirdiği söylemlerinden biri de Çin Rüyasıdır. Çin Rüyası fikri her ne kadar Xi döneminde parti tüzüğüne girmişse de bu söylemi ilk kullanan lider Hu Jintao'dur (Ferdinand 2016: 942). *"Orta Halli Müreffeh Bir Toplumun Her Yönden Kesin Zaferi ve Yeni Bir Çağda Çin'e Özgü Sosyalizmin Büyük Başarımı İçin..."* başlıklı konuşmasında şunları ifade etmiştir: *"Bu Yeni Çağ eski başarılarımızın üzerine koyarak hedefimize ilerleyeceğimiz bir çağ olacaktır ve bu tarihi dönemde sosyalizme Çinli bir karakter vermeye çalışacağız. Bu yeni çağ refah toplumunu güvence altına almayı başaracağımız çağ olacak ve modern sosyalist bir ülke olmak için top yekûn çalışacağız. Belirlemiş olduğumuz hedefleri gerçekleştirmek için yeni çağda Çin Karakteristiğinde sosyalizmi benimseyip, muhafaza edip geliştireceğiz"* (Çin Komünist Partisi 19. Ulusal Kongresi, T.Y.).

Tablo 1: 5 Kuşak Liderin Karşılaştırmalı Analizi

LİDERLER	Ulusal Gelişmeler	Uluslararası Gelişmeler	Liderlik Stili	Temel Strateji	Temel Politikalar
Birinci Nesil: Mao Zedong	<ul style="list-style-type: none"> •Komünist bağımsız devletin kurulması, •Büyük ileri atılım 	<ul style="list-style-type: none"> •Soğuk savaş •Vietnam Savaşı •Kore Savaşı •Asya ve Afrika'da sömürgeciliğin sona ermesi 	<ul style="list-style-type: none"> •Revizyonist ve Hiyerarşik Stil •Çekirdek Lider 	<ul style="list-style-type: none"> •"Yüzyıllık aşağılanma"dan •Kurtul Çalış, çalış yine çalış 	<ul style="list-style-type: none"> •Kültür devrimi •Devrimci ve antiemperyalist politikalar •Tek tarafa yaslanma - Bağımsız dış politika - üçüncü dünya görüşü
İkinci Nesil: Deng Xiaoping	<ul style="list-style-type: none"> •Çin'in dünyaya entegre olması •1989 Tiananmen olayları 	<ul style="list-style-type: none"> •Soğuk savaşın yumuşaması •Çin Tehdidi algısının yükselmesi 	<ul style="list-style-type: none"> •Düşük Profil Liderlik stili 	<ul style="list-style-type: none"> •Gücünü sakla zamanını bekle 	<ul style="list-style-type: none"> •Açık kapı ve reform •Devlet Kapitalizmi
Üçüncü Nesil: Jiang Zemin	<ul style="list-style-type: none"> •Uluslararası siyasal ve ekonomik anlamda dünyaya entegre olunması 	<ul style="list-style-type: none"> •Soğuk Savaş'ın sona ermesi, •Kapitalizmin zaferi 	<ul style="list-style-type: none"> •Düşük Profil Liderlik stili 	<ul style="list-style-type: none"> •Ekonomik olarak dünya gücü olmak •Çok taraflı organizasyonlara katılım 	<ul style="list-style-type: none"> •Çin'i Normalleştirme •Daha az ideoloji daha fazla pragmatizm

Dördüncü Nesil: Hu Jintao	<ul style="list-style-type: none"> •Dünyanın en büyük ikinci ekonomik gücü •Çin-ABD ilişkilerinin ilerlemesi 	<ul style="list-style-type: none"> •2008 pekin olimpiyat oyunları •2008 Finansal Kriz 	<ul style="list-style-type: none"> •Düşük Profil Liderlik stili 	<ul style="list-style-type: none"> •Uyumlu bir toplum ve uyumlu bir dünya söylemi 	<ul style="list-style-type: none"> •Çin Tehdidi imajını silmek •Ekonomik büyümeyi devam ettirmek •Yumuşak gücü arttırmak
Beşinci Nesil: Xi Jinping	<ul style="list-style-type: none"> •Çin ve Hindistan'ın yükselişi, •Mega Projeler •Kuşak Yol Girişimi •Milliyetçiliğin yükselişi 	<ul style="list-style-type: none"> •Arap Baharı •Covid-19 Salgını •Terörle mücadele 	<ul style="list-style-type: none"> •Revizyonist ve Hiyerarşik Stil •Çekirdek Lider •Milliyetçi Lider 	<ul style="list-style-type: none"> •Yüzyıllık Maraton •Çin Rüyası •Büyük uyanış •Barış için çabala •Kazan kazan yine kazan •Büyük güç diplomasisi, yeni tipte büyük güç ilişkileri 	<ul style="list-style-type: none"> •Çin'in eski küresel konumuna geri getirmek Kuşak yol girişimi •Çin-ABD ilişkilerinde istikrar

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Sonuç

Uluslararası ilişkilerin artık çok yönlü ve çok boyutlu hale geldiği dünyada dış politikada meseleler interdisipliner bir yöntemle ele alınıp farklı alanlardan ödünç alınan kavramlar, terminolojiler ve metodolojiler ile izah edilmektedir. Bilişsel psikoloji alanından uluslararası ilişkilere eklenen algı kavramının teorik izahı ve liderlerin profillerinin dış politikadaki etkisi oldukça kritik bir meseledir.

Karar vericilerin dünyayı nasıl gördükleri ve kendilerini nerede konumladıkları ürettikleri dış politika kararlarını ve stratejilerini etkilemektedir. Çin Halk Cumhuriyeti'nde 1949'dan günümüze kadar beş kuşak liderin dış politika davranışları, karar alma mekanizmasını etkileyen motivasyon ve çekinceleri uluslararası siyasal ve ekonomik konjoktüre göre değişmiştir. Özellikle karar alma mekanizmasında bulunan devlet başkanının dış politika algısı temel stratejileri ve söylemleri belirlemektedir.

Devrimin öncüsü ve Çin'i bağımsız bir devlet haline getiren çekirdek lider Mao Zedong'un revizyonist politikaları ÇHC'yi dış dünyaya kapatmışken 1978'de düşük profil lider olarak tanımlanan Deng Xiaoping Çin'in kapılarını dünyaya açmıştır. Ekonomik alanda yapılan reformların siyasal alanı dönüştürmemesi nedeniyle dünyanın çeşitli bölgelerinde artan "Çin tehdidi" algısına karşılık, 1990'lardan sonra Çin hükümeti kendisine yönelik kaygıları azaltmak için "barışçıl kalkınma" ve "uyumlu dünya" söylemlerini geliştirmiştir. Proaktif ve milliyetçi lider Xi Jinping döneminde yaşanan ekonomik ve siyasal gelişmelerle birlikte 2024'te "yüzyıllık maraton" tamamlanarak dünyanın süper gücü olunması hedeflenmektedir. Bu yükseliş ve son dönemde Çin'in mega projeleri ile Çin'in hegemonik bir güç olarak yükseleceği endişelerini de beraberinde getirmektedir.

Kaynakça

- Alden, C. ve Aran, A. (2017). Foreign Policy Analysis: New Approaches, Taylor & Francis.
- Aydın, F. (2020). "Çin Dış Politika Dinamiklerini Anlamlandırmak", İş ve Hayat Dergisi, Cilt: 6, Sayı: 11, ss. 142-155.
- Bader, J. A. (2016). How Xi Jinping Sees The World & And Why, Washington, DC: Brookings Institution.

BM Genel Kurul Toplantısı, 10. 04. 1974.

Bougon, F. (2018). Inside The Mind of Xi Jinping, Hurst & Company.

Chang, J. ve Halliday, J. (2011). Mao: The Unknown Story, Anchor.

Çin Komünist Partisi 19. Ulusal Kongresi (T.Y.), <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya41682522>, (Erişim: 01 Nisan 2023).

Feng, H. (2007). Chinese Strategic Culture and Foreign Policy Decision-Making: Confucianism, Leadership and War, Routledge.

Gungwu, W. (1980). China and The West: Society and Culture 1815–1937, Routledge.

He, T. (2021). “The Third Revolution: Xi Jinping and the New Chinese State”, Pacific Affairs, Cilt: 94, Sayı: 2, ss. 412-414.

Hodder, R. (2000). In China’s Image: Chinese Self-Perception in Western Thought, Springer.

Jervis, R. (2017). Perception and Misperception in International Politics, Princeton University Press.

Jisi, W. (1992). The Spirit of Chinese Foreign Policy: A Psychocultural View, The China Quarterly, Cilt: 129, Sayı: 1, ss. 231-232.

Karlık, A. C. (2017). “Çin’in Yeni İpek Yolu Projesi ve Gerçekleri Üzerine”, Denge Politik Dergisi, ss. 95- 114.

Kissenger, H. (2015). Çin, (Çev. N. I. Çeper) İstanbul: Kaknüs Yayınları.

Merleau-Ponty, M. (2005). Algılanan Dünya, İstanbul: Metis Yayınları.

Merleau-Ponty, M. (2012). Phenomenology of Perception, Routledge.

Mintz, A. ve Derouen Jr, K. (2010). Understanding Foreign Policy Decision Making, Cambridge University Press.

Perez-Garcia, M. (2021). Global History With Chinese Characteristics: Autocratic States Along The Silk Road in The Decline of The Spanish and Qing Empires 1680-1796, Springer, Rowman & Littlefield.

Pillsbury, M. (2005). The Hundred-Year Marathon: China’s Secret Strategy to Replace America as The Global Superpower, Henry Holt and Company.

Pye, L. W. (1972). China: An Introduction, Little Brown.

Snyder, R.C. ve Bruck, H.W.; Sapin, B. (2002). Decision-Making As An Approach To The Study of International Politics, Palgrave Macmillan.

Sönmezoğlu, F. (1994). Türk Dış Politikasının Analizi, İstanbul: Der Yayınları.

Sutter, R. G. (2012). Chinese Foreign Relations: Power and Policy Since The Cold War, Rowman&Littlefield.

Swanstrom, N. (2016). “The New Great Game: China and South and Central Asia in The Era of Reform”, (Ed. Fingar, T.), Stanford University Press.

Vogel, E. (2011). Deng Xiaoping and The Transformation of China, London: Cambridge

Waltz, K. (2018). Man, The State, and War: A Theoretical Analysis, Columbia University Press.

Zhu, L. (2010). China’s Foreign Policy Debates.

Zhu, Z. (2013). Foreign Policy of the People's Republic of China, Ryan K. Beasley, Julet Kaarbo.

